

Kirsti Pedersen Gurholt, Ida Helene Dahl Torp og Jørgen Weidemann Eriksen

STUDIE AV FRILUFTSLIV BLANT BARN OG UNGE I OSLO

SOSIAL ULIKHET OG SOSIAL UTJEVNING

NIH NORGES
IDRETTSHØGSKOLE

KORTVERSJON

Introduksjon

Formålene og kunnskapsbehovet som ligger til grunn for *Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo: Sosial ulikhet og sosial utjevning*, kan sammenfattes i to overordnede problemstillinger:

- *Hvordan kan sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i friluftsliv forståes og utjevnes?*
- *Hvordan kan Oslo kommunes virkemiddelapparat gjøres mer målrettet?*

Nasjonalt er det tverrpolitisk enighet om å prioritere «friluftslivsarbeid» blant barn og unge for å sikre økt deltakelse i friluftsliv i nærmiljøet på fritida. Oslo kommune har vedtatt at «Oslo skal være godt tilrettelagt for friluftsliv, særlig blant barn og unge». Både stat og kommune har store forventninger til frivillige organisasjoners innsats for å skape økt aktivitet gjennom organiserte friluftslivsaktiviteter. Organisasjonene representerer faglige og menneskelige ressurser som er nødvendige for å rekruttere, organisere og inkludere underrepresenterte og sårbare og utsatte grupper av barn og unge. Frivillige organisasjoner og organiserte friluftslivsaktiviteter oppfattes som nødvendige virkemidler og tiltak for å øke deltakelsen i friluftsliv og redusere sosiale helseforskjeller.

Oslo er en by med sosial ulikhet. Bydelene kan være indikatorer på sosioøkonomiske forskjeller. Mangel på sosialisering til friluftsliv, dårlig kjennskap til lokale naturområder og aktivitetsmuligheter samt begrenset økonomi, representerer barrierer som kan hindre barn og unge i ta nærmaturen i bruk til lek og andre aktiviteter. Tilførsel av ressurser i nabolaget, som økt tilgjengelighet til organiserte friluftslivsaktiviteter, kan redusere barrierene og sikre sosial utjevning ved at flere får muligheter til å delta i og tilegne seg grunnleggende ferdigheter i friluftsliv, uavhengig av familiens sosioøkonomi, kulturelle bakgrunn og hvor i byen de bor.

Gjennom en kvantitativ analyse av ungdoms deltakelse i friluftsliv, dokumenterer denne studien at det er tydelige forskjeller i ungdoms deltakelse i friluftsliv. Dette har sammenheng blant annet med hvor i byen de unge bor, og hva slags sosioøkonomisk familiebakgrunn de har. «Datamaterialet er basert på en ungdataundersøkelse – Ung i Oslo 2018 – gjennomført av NOVA i samarbeid med de regionale kompetansesentrene for rusfeltet (KoRus). Ungdata er finansiert over statsbudsjettet gjennom tilskudd fra helsedirektoratet».

Gjennom en kvalitativ tilnærming undersøkes hvorvidt organiserte aktivitetstilbud og særskilte aktivitetstiltak kan være en målrettet strategi for å mobilisere grupper av sårbare og utsatte barn og unge, til å bli aktive i friluftsliv. Data er generert gjennom intervjuer med (aktivitets)ledere og en nettbasert undersøkelse av organiserte friluftslivsaktiviteter som gjennomføres 1) av frivillige organisasjoner og 2) som ledd i kommunens tjenestetilbud til barn og unge gjennom bydelene. En tredje tilnærming omhandler kartlegging og analyse av dokumenter som trekker opp mål og strategier for nasjonal og kommunal friluftslivspolitik.

Om studien

Kapittel 1

Motiv ved Sørli Gård. Foto: Kirsti P. Gurholt

«Oslo kommune skal være godt tilrettelagt for friluftsliv blant barn og unge» (Oslo kommune, 2019)

Om studien

Studie av friluftsliv blant barn og unge i Oslo er utført av Norges idrettshøgskole (NIH) på oppdrag for Oslo kommune ved Bymiljøetaten.

Studien er en bestilling fra Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel og en oppfølging av tiltak i *Behovsplan for idrett og friluftsliv 2019–2028*.
(Oslo kommune, 2019)

Studiens formål

- Kartlegge og analysere deltakelse i friluftsliv blant barn og unge i alderen 6–19 år i Oslo.
- Etablere et kunnskapsgrunnlag basert på tidligere forskning.
- Utvikle kunnskap om hvordan Oslo kommune kan målrette og systematisere sine virkemidler for at flere barn og unge skal delta i friluftsliv på måter som reduserer sosiale helseforskjeller.

Oslo kommune stiller 5 spørsmål

1. Hvilke aktiviteter bør inkluderes i begrepet friluftsliv?
2. Hva slags forskningskunnskap finnes om barn/unge og friluftsliv i Oslo – trender og utfordringer?
3. Hvilke grupper deltar i friluftsliv, hvordan og hvor ofte? Hvilke barrierer hindrer deltakelse?
4. Hvilke arenaer er viktige for rekruttering til friluftsliv?
5. Hvordan bør Oslo innrette sine virkemidler for at alle «skal få oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur?»

Forskningsdesign og metoder

Kapittel 1

Utsikt over Oslo fra Bjønnåsen, 396 m.o.h. Foto: Kirsti P. Gurholt

Forskningsdesign

Kvantitativ kartlegging:

Avgrenset til en analyse av 13-19-åringers deltakelse i friluftsliv gjennom Ung i Oslo 2018-undersøkelsen, gjennomført av NOVA januar – mars 2018, og basert på en avtale inngått mellom NIH og NOVA.

Kvalitative tilnæringer:

1. Nettbasert kartlegging av organiserte friluftslivstilbud som tilbys barn og unge på fritida og i ferier av frivillige organisasjoner, i byen som helhet og i fem bydeler. På bydelsnivå kartlegges også organiserte friluftslivsaktiviteter som del av kommunens tjenestetilbud til barn og unge. Kartleggingen er gjennomført i samarbeid med Oslo og Omland Friluftsråd.
2. Semistrukturerte intervjuer med ledere og aktivitetsledere i frivillige organisasjoner og ansatte i fem bydeler, samt skoleledere og lærere ved utvalgte skoler.
3. Analyse av nasjonale og kommunale dokumenter som trekker opp politiske retningslinjer for virkemidler og tiltak der målet er økt deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge, og å redusere sosiale forskjeller.

«Dypdykk» i 5 bydeler

Studien gjør et «dypdykk» i fem bydeler: Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø.

Utvalget representerer bydeler som kjennetegnes av høy, middels og lav sosioøkonomisk status. Det gir muligheter for å undersøke hva sosioøkonomiske og sosiokulturelle kjennetegn i familiebakgrunn og oppvekstmiljø betyr for barn og unges deltakelse i friluftsliv, og hva statlig-kommunal områdesatsing bidrar med.

Bakgrunn og forskningsperspektiv

Kapittel 2

Nasjonale og kommunale føringer

Utjevning av sosiale forskjeller i helse og deltakelse i friluftsliv er sentrale mål i nasjonal og kommunal velferds- og folkehelsepolitikk. Nasjonal Handlingsplan for friluftsliv uttrykker stor tverrpolitisk enighet om å prioritere «friluftslivsarbeid» blant barn og unge, og å sikre alle stimulerende aktivitetsmuligheter i nærmiljøet og på fritida (Klima- og miljødepartementet, 2018).

Ideer som framhever økt deltakelse i friluftsliv som et gode for den enkeltes livskvalitet, for folkehelsen og for befolkningens holdninger til natur og miljø, er ikke nye. Det nye er at det finnes politisk aksept for at motiveringstiltak, informasjon, organisering av aktivitetstilbud og opplæring i friluftsliv er nødvendig for at lokal natur skal bli mer brukt som aktivitetsområde og læringsarena.

Både Regjering og Byråd uttrykker store forventninger til frivillige organisasjoners innsats, i samarbeid med det offentlige, for å dekke økende behov for organisert opplæring og deltakelse i friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet og på fritida. For å nå sårbare og utsatte grupper og å sikre sosial utjevning, framhever Regjeringen at det er ønskelig å videreføre og videreutvikle virkemidler, metoder og erfaringer som er utviklet gjennom tidligere Områdesatsinger i Oslo. For Byrådet er «tett samarbeid» med frivillige friluftslivsorganisasjoner et uttrykt ønske, for at flere skal få oppleve Oslos rike naturomgivelser.

Friluftsglede. Foto: Kirsti P. Gurholt

Hvilke aktiviteter bør inkluderes i begrepet friluftsliv?

Kapittel 2

En åpen og kritisk forståelse av friluftsliv

- Studien anvender et bredt friluftslivsbegrep, som omfatter et mangfold av aktiviteter som utøves i fritida og i ferier i ulike naturmiljøer og friluftsområder – i Marka, i grøntstrukturer i byggesonen og langs fjorden og på øyene.
- Studien anvender et analytisk skille mellom «enkelt» og «aktivitetsorientert» friluftsliv. Ikke forstått som gjensidig utelukkende former for friluftsliv, men som motsetninger som markerer et spenn fra lek, lavterskelaktiviteter og grunnleggende innføring i allmenn ferdsel til fysisk utfordrende og spesialiserte former for friluftsliv. Mens «enkelt» friluftsliv omhandler aktiviteter der naturkontakt og naturopplevelser er et hovedperspektiv, legger aktivitetsorientert friluftsliv større vekt på ferdigheter, teknologi og særskilte (ungdoms)kulturelle aktivitetsfelleskap.
- For å fange opp aktivitetstrender, mangfold og endringstendenser i Oslo, skiller rapporten mellom *markafriluftsliv* innenfor markagrensen, *byfriluftsliv* i grøntstrukturer i byggesonen og *fjordfriluftsliv* i strandsonen og på øyene. Innen offentlig forvaltning har begrepet friluftsliv de siste tiårene fått et bredere innhold. Samtidig synes det å skje en forskyvning i perspektiv fra mer ensidig vekt på ferdsel i marka til økt vektlegging av friluftsliv som byfriluftsliv.
- I alle former for friluftsliv er lek, opphold, ferdsel i naturen og naturopplevelser sentrale elementer der kroppslig utfoldelse i samspill med naturelementer og redskap/utstyr, er grunnleggende i barn og unges møter med natur.
- Nye aktiviteter kan og vil oppstå. Å utelukke distinkte bevegelsesformer er lite fruktbart, med mindre målet er rettet mot andre verdier enn naturerfaringer og naturopplevelser, læring, livskvalitet og mestring, at aktivitetene er i strid med lovverk og/eller truer naturgrunnlaget, bærekraftig bruk og forvaltning.

Introduksjon til friluftsliv. Foto: Steinar Saghaug.

Veiledning til leseren

Rapportens oppbygning

Markadagen på Skullerud. Foto: Kirsti P. Gurholt

Del 1

Kapittel 1 presenterer studiens mål, problemstillinger og forskningsdesign. **Kapittel 2** forankrer studien i nasjonale og kommunale plandokumenter og teoretiske perspektiv på sosial ulikhet og utjevning. **Kapittel 3** er en sammenstilling av tidligere forskning om barn og unges deltakelse i friluftsliv i Oslo, med vekt på trender og utfordringer. **Kapittel 4** presenterer resultater fra Ung i Oslo 2018, om deltakelse i friluftsliv blant 13-19 åringer. **Kapittel 5, 6 og 7** belyser hvilke arenaer som er viktige for rekruttering av barn og unge, og hva slags virkemidler og tiltak som finnes og tas i bruk som kommer fram gjennom en nettbasert kartlegging og intervjuer med (aktivitets)ledere og ansatte i frivillige organisasjoner og bydeler. **Kapittel 5** analyserer hvilke organiserte friluftslivsaktiviteter frivillige organisasjoner tilbyr til barn og unge (0-19 år) på fritida og i ferier i et byomfattende perspektiv. **Kapittel 6** drøfter hva slags organiserte friluftslivsaktiviteter som finnes til barn og unge i nærmiljøet, i fem bydeler, i regi av frivillige organisasjoner og som kommunale tjenester. **Kapittel 7** undersøker innhold og organisering av friluftslivsaktiviteter og opplæring som frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr Oslo-skoler. **Kapittel 8** sammenfatter erfaringer og kunnskap om kommunens virkemiddelapparat som kommer fram gjennom kartleggingen. Drøftingene sammenfattes deretter i konkrete anbefalinger som bidrar til å målrette og systematisere Oslo kommunes arbeid for å sikre at flere barn og unge skal få «oppleve friluftslivets gleder, mestring og trygghet i natur» og nå nasjonale mål.

Del 2

Del 2-1 drøfter metodiske utfordringer med hensyn til hvordan deltakelse i friluftsliv kan måles og blir målt i kvantitative studier.

Del 2-2 og Del 2-3 presenterer resultater fra kartleggingen av organiserte friluftslivsaktiviteter for barn og unge på fritida og i ferier som gjennomføres av frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning.

Del 2 – 4 definerer sentrale begreper som anvendes i rapporten.

Hva slags kunnskap finnes om barn og unges deltakelse i friluftsliv i Oslo?

Kapittel 3

Et sted som ligner mange steder i Marka. Foto: Kirsti P. Gurholt

Det finnes lite forskning om deltakelse i friluftsliv blant barn og unge generelt, og i Oslo spesielt. Det er først etter årtusenskiftet at forskningen vokser fram.

Tallgrunnlaget er i dag begrenset og gir ikke tilstrekkelig grunnlag for å belyse nasjonale mål for deltakelse og Norges måleindikatorer for FNs bærekraftsmål.

Tilgjengelig forskning om friluftsliv blant barn og unge i Oslo, publisert mellom 2000 og 2020, viser at deltakelse i friluftsliv har sammenheng med sosial ulikhet der alder, kjønn, foreldrenes utdanning, økonomi, bosted og kulturell bakgrunn har betydning.

Mest aktive er barn og unge som vokser opp i familier med solid økonomi, og der foreldrene har høyere utdanning og er født i Norge.

Kjønnforskjeller, som var tydelige tidligere, er i ferd med å utjevnes.

Sosiale forskjeller viser at deltakelse i friluftslivsaktiviteter ikke er et allment tilgjengelig gode. Deltakelse i friluftsliv er lært og må læres, og omfatter kulturell, sosial, økonomisk og kroppslig kapital. Familien er viktigste arena for sosialisering til friluftsliv.

Det finnes et stort udekket kunnskapsbehov om barn og unge, natur og friluftsliv i storbyperspektiv. Det er behov for et mer nyansert tallgrunnlag som undersøker flere aktiviteter, aldersgrupper, hvor aktivitetene utøves, og i hvilke sosiale sammenhenger de foregår. Det er behov for kunnskap om barn og unges subjektive erfaringer, opplevelser og meningskaping.

Kunnskapsstatus basert på tidligere forskning

Kapittel 3

Hvem deltar i friluftsliv, hvordan og hvor ofte?

- «Å gå tur» er den aktiviteten flest deltar i, jenter oftere enn gutter.
- Flere gutter deltar i spenningsfylte og teknologidrevne aktiviteter enn jenter.
- Friluftslivsdeltakelse læres, utøves og reproduseres gjennom familien.
- En større andel av ungdom med norsk bakgrunn, har vært på tur den siste måneden enn ungdom med foreldre med bakgrunn fra et ikke-vestlig land.
- Jenter med innvandrerbakgrunn er minst aktive i friluftsliv.
- Barn og unge med innvandrerbakgrunn foretrekker parker og grønne byrom foran skog og mark.
- Foreldre med høyere utdanning stimulerer oftere barn og unge til utelek/friluftsliv enn foreldre med arbeiderklassebakgrunn.
- Barn og unge som bor i byer, leker mindre i offentlige uterom uten voksnes tilstedeværelse enn tidligere.
- Barn som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter, bruker nærmiljøet minst.
- Foreldre erfarer at barn og unges aktivitetsnivå faller i 10-12-årsalder.
- Svært få er medlem i friluftsliv-, natur- og miljøorganisasjoner. Unge som er medlemmer har foreldre ansatt i mellomlags- og høyere yrker.
- Barn og unge som er fornøyd med livet og seg selv, er oftere aktive i friluftsliv.
- Ungdom motiveres ikke av en forventet framtidig helseeffekt.
- Varierte naturmiljø stimulerer ungdoms utendørsaktiviteter.

Forskningsfelt med behov for kunnskapsutvikling:

- Barn og unges deltakelse i et bredt utvalg av friluftslivsaktiviteter i ulike naturområder i Oslo på fritida og i ferier (0-19/25 år).
 - Ungdataundersøkelsen bør omfatte barn og unge (6-19 år).
 - Hvordan fjordlandskapet brukes i friluftsliv blant barn og unge.
 - Sikre at undersøkelsene gjentas regelmessig, for eksempel hvert 3. år, og inkludere data for å undersøke sosial utjevning.
- Barn og unges erfaringer, læring og motivasjon gjennom deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter i marka, grøntstrukturer i byen, ved fjorden.

- Medlemskap og deltakelse i organiserte friluftslivsaktiviteter.
 - I et kommersielt marked av frivillige og private aktører
 - Som organiserte tiltak – gratis og med subsidierte priser, der sosial utjevning er et mål.
- Studier av lokalt organiserte ferietilbud.
- Frivillige organisasjoners forutsetninger for, og hva som skal til, for at arbeidet skal kunne sikre økt deltakelse og sosial utjevning.
- Barn og unges behov og interesse for og bruk av lekeareal, grøntstrukturer i byggesonen, langs fjorden, i markagrensen/Marka.
- Studier av friluftsliv i skoler, barnehager og aktivitetsskoler.

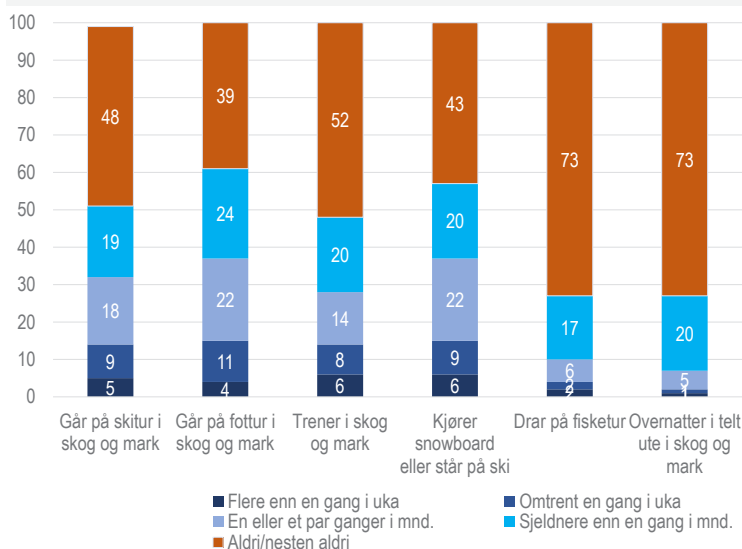
På sykkeltur i Ekebergskogen. Foto: Kirsti P. Gurholt

Hvilke grupper deltar i friluftsliv, hvordan, og hvor ofte?

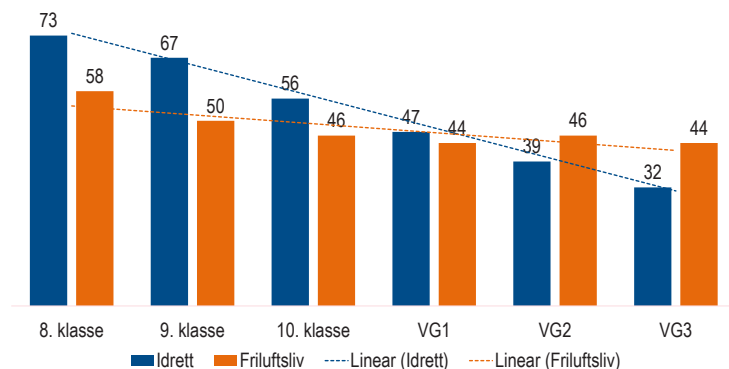
Kapittel 4

Ung i Oslo 2018

- Ungdataundersøkelse (www.ungdata.no) for Oslo, finansiert av Oslo kommune og Helsedirektoratet.
- Norsk forskningssenter for oppvekst, velferd og aldring - NOVA (i dag en del av OsloMet – Storbyuniversitetet) gjennomfører både de landsrepresentative ungdata- og Ung i Oslo-undersøkelsene.
- Om lag 25 000 ungdom i alderen 13-19 år deltok i Ung i Oslo 2018.
- Studien er todelt. Alle svarte på en obligatorisk hovedundersøkelsen som er analysert av NOVA. Blant tre delundersøkelser, inkluderte én av dem spørsmål om deltakelse i friluftsliv.
- Om lag en tredjedel av et representativt utvalg på 8449 elever fikk tildelt delundersøkelsen som inkluderer spørsmål om deltakelse i friluftsliv.
- Ca. 7100 ungdommer har besvart friluftslivsspørsmålene.

Figur 4.2 Prosentandel av ungdom som deltar, og hvor ofte, i ulike friluftslivsaktiviteter i skog og mark. 13 - 19 år, Ung i Oslo 2018.

Figur 4.21 Prosentandel pr klassetrinn som deltar i minst én aktivitet i «enkelte» friluftsliv i skog og mark og trening i idrettslag. Minst én gang pr måned. 13-19 år. Ung i Oslo 2018.

Deltakelse i friluftsliv

- Ung i Oslo 2018 gir oppdatert kunnskap om hvilke grupper av 13-19-åringene i Oslo som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter på fritida: hvor ofte, og hvordan deltakelse varierer med demografiske kjennetegn.
- Undersøkelsen viser systematiske forskjeller mellom ungdommenes deltakelse i friluftsliv og den sosioøkonomiske og kulturelle bakgrunnen de har, og hvilken bydel de bor i. Oslo er en delt by, også med hensyn til hvor høy andel ungdom som deltar i friluftsliv.

Ung i Oslo – 1996-2018

- Mulighetene til å sammenligne ungdoms deltakelse i 2018 med tidligere undersøkelser, er ikke spesielt gode. Spørsmålsformuleringer og utvalg endrer seg nok til at resultatene ikke er direkte sammenliknbare.
- I de sammenliknbare tilfellene, viser resultatene at mønsteret i deltakelse er relativt stabilt over tid.

Deltakelse i friluftsliv – Ung i Oslo 2018

Kapittel 4

Hvilke aktiviteter deltar ungdom i?

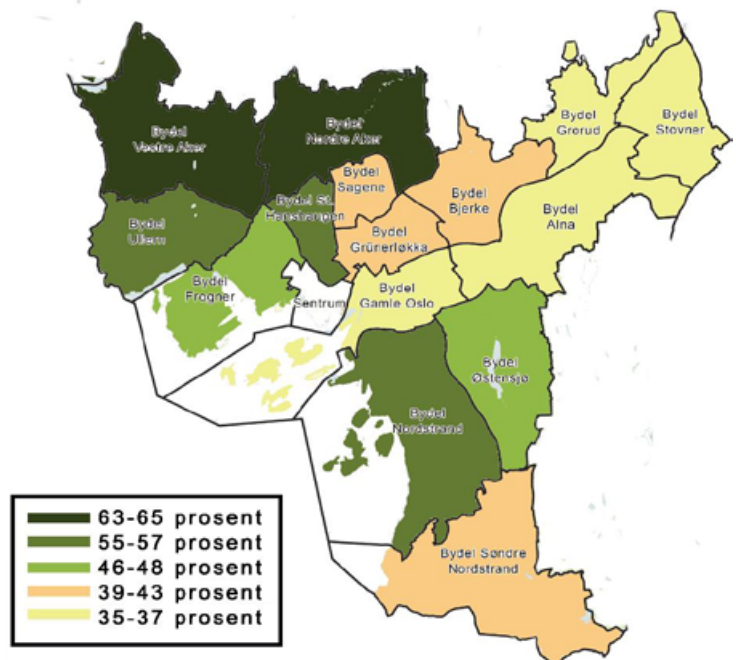
- 49 prosent deltar minst én gang per måned i det vi har valgt å kalle «enkelt» markarelatert friluftsliv (i minst én av aktivitetene «fottur i skog og mark», «skitur i skog og mark», «overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)» eller «drar på fisketur»).
- 59 prosent deltar minst én gang per måned i det vi har valgt å kalle «aktivitetsorientert» markarelatert friluftsliv (minst én av de fire aktivitetene nevnt ovenfor eller «trener i skog og mark» eller «kjører snowboard/står på ski»).
- 22 prosent deltar i minst én «enkel» markarelatert friluftslivsaktivitet minst én gang per uke.
- Andelen deltakere i telt- og fisketurer er betydelig lavere enn i andre markarelaterte aktiviteter.
- Skating i skatepark og klatring i klatrepark har tilsvarende lav deltakelse som telt- og fisketur.
- 55 prosent av ungdommene «går en tur» minst én gang per måned (ikke spesifisert hvor) som er viktigste form for «byfriluftsliv».

Hvem deltar i friluftsliv?

- Kjønnforskjellene er relativt små. Flere jenter enn gutter går på tur både i skog og mark og i byrom. Flere gutter enn jenter kjører snowboard/står på ski og drar på fiske- og telttur.
- Andelen av unge som deltar i markarelatert friluftsliv er relativt stabil gjennom ungdomsskolen og videregående skole, etter et dropp etter 8. klassetrinn.

- En større andel av ungdom i bydeler i Oslo vest, nord og deler av sørøst er aktive i friluftsliv enn ungdom i bydeler i Oslo sør, nordøst og indre by.
- Høy sosioøkonomisk status og norskfødte foreldre samvarierer med høy deltakelse i friluftsliv.
- Ungdom med foreldre født utenfor Norge og som vokser opp i familier med lav sosioøkonomisk status, har lavere deltakelse.
- I vinteraktiviteter som skiturer og snowboard øker forskjellene mellom ungdom med foreldre født i/utenfor Norge.
- I aktiviteten «å gå en tur» som «byfriluftsliv» er de sosiale forskjellene mindre enn for fotturer i skog og mark.

- Andelen jenter med innvandererbakgrunn som «går en tur» som byfriluftsliv, er høyere enn andelen gutter med foreldre født i utlandet og i Norge som «går en tur» minst én gang per måned.
- Det er en tendens til at ungdom som deltar minst én gang per måned i «enkelt» markarelatert friluftsliv er mer fornøyd med seg selv og sine omgivelser.
- Det er en tendens til at ungdom som deltar minst én gang per måned i «enkelt» markarelatert friluftsliv også deltar oftere i organisert trening i idrettslag og former for fysisk aktivitet og trening.

Figur 4.13 Oversiktskart som viser prosentandel av ungdom i ulike bydeler som deltar i minst én aktivitet i «enkelt» friluftsliv i skog og mark. Minst én gang pr måned. 13-19 år, Ung i Oslo 2018. © Kartgrunnlag, Plan- og bygningsavdelingen, Oslo kommune.

Hvilke arenaer er viktige for deltakelse og læring?

Kapittel 5, 6 og 7

Viktige arenaer for rekruttering til friluftsliv er *familien, nærmiljøet og skolen*

- **Familien** er den primære sosialiseringarena. For barn og unge som ikke sosialiseres til friluftsliv gjennom familien, blir skolen og andre arenaer i nærmiljøet avgjørende.
- **Nærmiljøet** omfatter nabolagsressurser som barn og unge kan benytte på fritida, som tilgang til attraktive naturområder for egenorganisert aktivitet i nærmiljø. Studien undersøker betydningen av organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i feriene som er i regi av **frivillige organisasjoner og kommunale tjenester**.
 - Frivillige organisasjoner retter sine tilbud i hovedsak mot medlemmer og finansieres gjennom deltakeravgift. Det er først og fremst medlemsrike frivillige organisasjoner som har kapasitet til å gjennomføre organiserte friluftslivsaktivitetstiltak rettet mot sosial utjevning og rekruttering av utsatte og sårbare grupper. Tiltakene er støttet gjennom statlige og/eller kommunale tilskudd og er gratis eller tilbys til en subsidiert pris.
 - Enkelte bydeler tilbyr organiserte friluftslivsaktiviteter som kommunale tjenester til barn og unge på fritida og/eller i ferier som er gratis for alle eller tilbys til subsidierte priser.
- **Skolen** når alle barn og unge. Forskning viser at det er usikkert og tilfeldig hvordan og hvorvidt undervisning i friluftsliv gjennomføres i skolen. Kartlegging av aktivitetstilbud som frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning tilbyr skoler, avdekker et behov for tilførsel av ressurser som sikrer undervisningstilbud i friluftsliv. I dag får om lag 20 000 elever i Osloskolen et slikt tilbud.
- **Konklusjon:** Familien er den viktigste arenaen for rekruttering til friluftsliv i dag. Slik reproduseres også sosiale forskjeller i deltakelse.

Bremsrud, Nøklevann. Foto: Kirsti Pedersen Gurholt.

Frivillige organisasjoner – et kommunalt virkemiddel

Kapittel 5

Foto: Anthea Spiegel

I Oslo er det et mangfold av frivillige organisasjoner som bidrar i samfunnets velferdsproduksjon. Hva slags friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner tilbyr sine medlemmer, og som tiltak utviklet for å rekruttere utsatte og sårbare barn og unge på bynivå, er undersøkt. Hvilke muligheter og begrensninger finnes i en strategi som vektlegger frivillige organisasjoner som aktører og virkemiddel for å sikre alle barn og unge muligheter til å delta i friluftsliv på fritida, uavhengig av sosiokulturell bakgrunn og hvor de bor?

Organiserte friluftslivsaktiviteter

- Det er få regelmessige frivillig organiserte friluftslivstilbud for barn og unge i Oslo by, spesielt for ungdom (13-16-åringer) og barn og unge med særskilte behov.
- Tilrettelegging for deltakelse er hovedsakelig rettet mot organisasjonenes medlemmer (og basert på kontingenter og deltakerbetaling).
- Ferieaktiviteter er etterspurt uavhengig av sosial bakgrunn, og er det tilbudet som når flest, særlig barn 10-14 år.

Ukentlige friluftslivsaktivitetstilbud for 0-19-åringer i Oslo:

- Speiderbevegelsen: aktiviteter i faste medlemsgrupper til 8-16-åringer, for omkring 2500 medlemmer.
- DNTOO: 4 lekegrupper i 4 bydeler for 6-10-åringer, og trilleturer for barn (0-5 år) og foreldre.
- DNT ung: ettermiddagsturer og aktivitetsekvelder som er åpne for ungdom fra 13 år.
- Wild X: fisketurer og aktivitetsekvelder for 10-25-åringer.
- Skiforeningen: Barnas Skiskole i en begrenset periode i vintersesongen (3-8 år).
- Barnas Røde Kors: ett organisert aktivitetstilbud i én bydel (6-13 år).

Frivillige organisasjoner som virkemiddel og arena

- Friluftslivsorganisasjonene DNTOO, OOF, Skiforeningen og Wild X har iverksatt prosjekter med variert innhold for ulike målgrupper.
- Involverte i frivillige organisasjoner viser stort engasjement for, og faglig kompetanse, i arbeidet med å skape attraktive og inkluderende friluftslivsaktiviteter.
- Tiltak for levekårsutsatte grupper er prosjektorganiserte og avhengig av tilskudd fra offentlige ordninger, stiftelser og private fond.

Utfordringer:

- Mangel på overordnet plan og samordning for satsing på tiltak som skal sikre økt deltakelse og inkludere flere levekårsutsatte barn og unge.
- Krevende å rekruttere frivillige.
- Organisasjonene bruker betydelige administrative ressurser på søknadsprosesser, gjennomføring og oppfølging av tiltaksprosjekter.
- Aktivitetstiltak med gratisplasser for deltakerne, har en betydelig (og ofte usynlig) administrativ kostnadsside.
- De fleste tiltak er tidsbegrenset.
- Små organisasjoner, uten fast ansatte, har ikke kapasitet til å søke om midler/drive sosialt tiltaksarbeid.

For at tiltakene skal skape sosial utjevning, er det behov for:

- flere organiserte friluftslivstilbud, som er regelmessige og forutsigbare for målgruppene.
- plan, prioriteringer og samordning av ressurser.
- sikre at nettverk og kompetanse opprettholdes og videreutvikles.
- sikre at tilgjengelige ressurser samsvarer med målene og utfordringenes omfang.
- prosjektmidler og tiltak må kunne gis for perioder på 3-5 år.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler i regi av frivillige organisasjoner og kommunen

Kapittel 6

Nærmiljø som aktivitetsområde og læringsarena

Kapitlet undersøker hvorvidt og hvordan nasjonal og kommunal satsning på å øke deltakelsen i friluftsliv blant barn og unge, blir omsatt i lokale aktivitetstilbud på bydelsnivå. Utvalgte bydeler er Gamle Oslo, Nordre Aker, Stovner, Søndre Nordstrand og Østensjø. Tilnærmingen undersøker forutsetninger som frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning har for å utvikle organiserte friluftslivsaktiviteter som tiltak for opplæring og deltakelse.

Statlige og kommunale tilskudd til friluftslivsaktiviteter

Til frivillige organisasjoner:

1) Statlige tilskudd:

- Aktivitetsmidler.
- Aktivitetsmidler til prosjekter for personer med innvandrerbakgrunn.

2) Kommunale tilskudd:

- Aktivitetsmidler – prosjektmidler.
- Driftstilskudd frivillige organisasjoner.
- Leieavtaler eiendom.

Til kommunal forvaltning:

- FRIGO i Bydel Gamle Oslo – ansatte og driftsmidler, gratis fritid og ferier, skole-/bydelssamarbeid.
- Folkehelse- og frisklivscoordinatorer.
- Kommunale tilskudd til kommunale friluftslivstjenester til barn og unge varierer mellom bydelene.

Til statlig-kommunal Områdesatsing:

- «FRIGO» i Bydel Grorud.
- Fysisk tilrettelegging av grøntstrukturer i Gamle Oslo, Søndre Nordstrand og Stovner.
- Varierende tilskudd til lokale tilbud av friluftslivstjenester i andre bydeler i områdesatsningene.

Organiserte friluftslivsaktiviteter i fem bydeler

Fellestrekk:

- Antallet organiserte aktiviteter er få i de fem undersøkte bydelene, har kort varighet og er uforutsigbare.
- Ferieaktiviteter både i frivillig og kommunal regi er etterspurt.

Frivillige organisasjoner:

- Speidergrupper har det mest stabile og regelmessige aktivitetstilbudet i frivillig regi i alle fem bydeler.
- Wild X er et omfattende, helhetlig og regelmessig tilbud rettet mot utsatte og sårbare gutter med flerkulturell bakgrunn (Stovner), som er gratis.
- Skiforeningen gjennomfører et helhetlig aktivitetstilbud (fritid, ferier, skole) som er gratis for deltakerne gjennom prosjektet *Friluftsglede* (Stovner og Østensjø/Skullerud).

Kommunale tjenester:

- Det mest omfattende kommunale tilbudet er FRIGO i Bydel Gamle Oslo.
- Besøkgårder representerer lokale aktivitetssentra som engasjerer flere aldergrupper/generasjoner.
- Kommunale fritidsklubber tilbyr i svært liten grad regelmessige friluftslivsaktiviteter til barn og unge.

FRIGO låner ut vinterutstyr på Markadagen. Foto: Kirsti P. Gurholt

Kommunale og frivillige virkemidler for å fremme friluftsliv i skolen

Kapittel 7

Skolen som aktivitetsområde og læringsarena

Skolen er en sentral arena for rekruttering av barn og unge til friluftsliv. I denne studien drøftes friluftslivsaktiviteter og naturopplevelser som frivillige organisasjoner og kommunale aktører, som ikke har sitt daglige arbeid i skolen, tilbyr elever og lærere. Studien retter oppmerksomheten mot seks eksempler som inkluderer elevgrupper og skoler med høy andel barn og unge med flerkulturell bakgrunn, alternativ opplæring for elever som faller ut av skolen, gårdsdrift med økologisk dyrehold og dyrking av grønnsaker og etterutdanning av lærere og ansatte i skoler og aktivitetsskoler. Kartleggingen viser at anslagsvis 20 000 barn omfattes av enkeltstående tilbud om undervisning i friluftsliv i Oslo skolen i løpet av et skoleår.

Sykkeltur i Ekeberg Skogpark. Foto: Kirsti P. Gurholt

Aktørenes erfaringer

- Frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilfører skolene fagkompetanse, erfaring og friluftslivsutstyr som skolen bare delvis har selv.
- Både skolene og de frivillige organisasjonene uttrykker at de er fornøyde med tilbudene.

- De frivillige organisasjonene oppfatter skolen som en attraktiv arena. Organisasjonene har stor grad av autonomi mht. hvordan imøtekomme nasjonale og kommunale mål og læreplaner.
- Det finnes ingen overordnet kunnskapsbasert plan eller samordning av samarbeidet mellom frivillige organisasjoner, kommunale aktører og skolene.

Finansiering

- Tilbudene finansieres via offentlige tilskudd eller støtte fra stiftelser og private fond, i noen grad av frivillige organisasjoner egne midler. Tilbudene er i hovedsak gratis for skolene.
- Mange av tilbudene er rettet mot bydeler som inngår i Områdesatsningene.
- Det er et gode at det finnes søkbare prosjektmidler som åpner for innovasjon og utprøving av nye ideer og tilnæringsmåter.

Utfordringer

- Det mangler en kommunal instans som samordner tilbudene om friluftslivsaktiviteter og opplæring fra eksterne aktører, og som foretar viktige avveininger av hvilke prosjekter som bør prioriteres.
- Det finnes ingen formelle retningslinjer eller krav til fagkunnskap og pedagogisk kompetanse (utdanning) og innhold i tilbudene eller blant de som gjennomfører aktiviteter og undervisning.
- Friluftslivsundervisning i Oslo skolen fremstår som et uoversiktlig felt der mange frivillige organisasjoner og kommunale aktører tilbyr friluftslivsundervisning.

Barrierer som hindrer deltakelse i friluftsliv og utvikling av organiserte friluftslivsaktiviteter

Kapittel 3 og 6

Fra Markadag på Skullerud. Foto: Kirsti P. Gurholt

Oppdragets mandat omhandler kartlegging både av barrierer som hindrer barn og unge i å delta i friluftsliv identifisert gjennom tidligere forskning, og ny kunnskap gjennom denne studiens datamateriale. Studien bidrar med ny innsikt om barrierer slik disse erfares fra perspektivene til (aktivitets)ledere i frivillige organisasjoner og bydelsanstatte, og om hva som hindrer utviklingen av organiserte friluftslivsaktiviteter.

Barrierer mot barn og unges deltakelse i friluftsliv

Tidligere forskning

Mangel på:

- tid (konkurransen fra skjermaktiviteter, andre fritidsaktiviteter og skolearbeid).
- grøntstrukturer og lekeområder i nabolaget (biltrafikk og farer som kan oppstå skaper hindringer).

Ny forskning

Mangel på:

- tillit til frivillige organisasjoner, samfunnet og bydelene. Informanter forteller om enkeltfamilier som finner det utfordrende å sende sine barn til organiserte aktivitetstilbud på ettermiddag-/kveldstid.
- oppdatert og lett tilgjengelig informasjon om muligheter for deltakelse i organiserte friluftslivstilbud – for barn og ungdom.
- mening – å avvikle oppfatninger om friluftsliv som noe traust og kjedelig, dyrt og krevende, eller som må utøves på spesifikke måter som symboliserer norskhet, og samtidig etablere nye forståelser som vektlegger at friluftsliv er «lavterskel» og for alle, kan være utfordrende.

Felles for tidligere og ny forskning

Mangel på:

- økonomiske ressurser
- deltakerkompetanse lært gjennom:
 1. sosialisering til friluftsliv i familien.
 2. systematisk opplæring gjennom skoleløpet.
 3. organiserte aktiviteter på fritida og i nærmiljøet.

Barrierer mot utvikling og organisering av organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida

Studien av friluftsliv blant barn og unge i Oslo viser at det er behov for:

- En helhetlig **plan** for organiserte friluftslivsaktiviteter som skaper struktur, samordning og samarbeid på kommune- og bydelsnivå mht. å prioritere, tilrettelegge og stimulere økt deltakelse i friluftsliv blant barn og unge.
- **Kunnskap** om at grunnleggende ferdigheter i ferdsløp i natur og deltakelse i ulike friluftslivsaktiviteter må læres. Fysisk oppgradering og tilrettelegging for aktivitet i nærmiljøet er nødvendige, men ikke i seg selv tilstrekkelige, forutsetninger for rekruttering og økt deltakelse.
- Kunnskap om at frivillige organisasjoner står overfor et **dilemma**; både opprettholde tilbud til betalende medlemmer og samtidig prioritere og utvikle aktivitetstilbud som samsvarer med det sosialt inkluderende samfunnsoppdraget.
- **Økonomiske ressurser** som gir grunnlag for å utvikle **forutsigbare** aktivitetstilbud (3-5 år) og lokalt forankrede aktiviteter og aktører.

Hva slags kommunale virkemidler og tiltak finnes i dag, og hvordan kan de målrettes og systematiseres?

Kapittel 5, 6, 7 og 8

Vanligste former for virkemidler og tiltak

For frivillige organisasjoner:

- Generelle driftstilskudd.
- Prosjektstilskudd.
- Leie av kommunal eiendom for organisering av aktiviteter.
- Friplassordninger.

Områdesatsing i kommunal forvaltning - bydelsnivå:

- FRIGO i Bydel Gamle Oslo.
- FRIGO skolesamarbeid.
- «FRIGO i Bydel Grorud».
- Ferietilbud.

Annet:

- Folkehelse- og frisklivsarbeid.
- Leieavtaler eiendom.

Frivillige organisasjoner

- Sosialt utjevne tiltak organiseres som prosjekter og er finansiert via offentlige tilskudd, stiftelser og/eller private fond.

Fire organisasjoner skiller seg ut med omfattende tilbud/tiltak:

- Skiforeningen med prosjektet *Friluftsglede*
- Den flerkulturelle organisasjonen *Wild X*.
- DNT Oslo og Omegn med prosjektene *Lek deg sprek* og *Barnas Turlag*
- Oslo og Omland Friluftsråd med *Introduksjon til friluftsliv for Mottaksklasser*.

FRIGO – Friluftssenteret i Bydel Gamle Oslo

FRIGO er en del av det kommunale tjenestetilbudet til barn og unge i Bydel Gamle Oslo:

- Tilbyr et allsidig, omfattende og helhetlig tilbud i fritid og alle ferier.
- Organiserte fritidsaktiviteter regelmessig hver uke.
- Bruker bydelens grøntstrukturer, fjorden, øyene og Marka ukentlig, og fjellet i ferietilbud.
- Alle aktiviteter er gratis for barn og unge i Bydel Gamle Oslo.
- Drifter en stor utstyrsbank for gratis utlån til enkeltpersoner og grupper.

Hvordan systematisere og målrette virkemidler og tiltak?

Målene, kunnskapsbehovene og problemstillingene som denne studien reiser er omfattende. De fem innledende spørsmålene kan sammenfattes i to overordnede problemstillinger:

- *Hvordan kan sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i friluftsliv forstås og utjevnes?*
- *Hvordan kan Oslo kommunes virkemiddelapparat gjøres mer målrettet?*

Frivillige organisasjoner som virkemiddel

Muligheter:

- Har kompetanse, engasjement, organisasjon.
- Gode eksempler, varierte eksempler.
- Varierte aktiviteter.

Barrierer:

- Prosjektfinansiering skaper kortsiktighet og mangel på forutsigbarhet.
- Begrensede midler skaper begrenset innsats.
- Begrenset rekruttering av frivillig (gratis) arbeidsinnsats.

Sosial utjevning?

Organiserte friluftslivsaktiviteter

- *for få* i antall – og alt for få i forhold til mål, utfordringer og behov.
- når kun et begrenset antall barn og unge.
- mangler regelmessighet og forutsigbarhet.

Ferie- og friluftslivsaktiviteter

- en «vinneroppskrift».
- stort behov uavhengig av sosial bakgrunn.
- fulltegnes raskt, lange ventelister.
- åpne aktivitetstilbud på faste steder til fast tid hver uke.

Behov for plan og samordning

Det er behov for

- en overordnet plan for og samordning av oppgaver, prioriteringer og innsats på by- og bydelsnivå.
- formelt samarbeid mellom frivillige organisasjoner og kommunen/bydelene, samt tydeliggjøring av forventninger, prioriteringer og finansiering av organisasjonenes innsats.
- tallgrunnlag og kunnskap som grunnlag for samordnet plan om å styrke friluftsliv i skolen og på fritida.

Konkrete anbefalinger til Oslo kommunes virkemiddelapparat for en målrettet og systematisk forvaltning

Kapittel 8

Foto: Kirsti P. Gurholt

For at Oslo kommune skal nå sine mål om å være godt tilrettelagt for å øke deltakelsen i friluftsliv blant barn og unge og samtidig sikre sosial utjevning, anbefaler NIH at Byrådet utarbeider en

Behovsplan for økt opplæring og deltakelse i friluftslivsaktiviteter blant barn og unge i Oslo

NIH anbefaler at planen omfatter hovedpunktene:

1. Tydeliggjøre ansvar og samordne virkemidler og organisering mellom involverte byrådsavdelinger og etater i kommunens forvaltning.
2. Konkretisere Byrådets oppfølging av mål og forventninger i Stortingsmeldingen om friluftsliv og nasjonal Handlingsplan for friluftsliv, og med vekt på Områdesatsingene.
3. Konkretisere friluftslivsaktivitetenes organisering, innhold, omfang, varighet og gjennomføring.
4. Kvalitetssikre og samordne opplæringstilbud i friluftslivsaktiviteter som frivillige organisasjoner og kommunale aktører gir til skoler, barnehager og aktivitetsskoler.
5. Strategier for spredning av informasjon om regelmessige og organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i ferier.
6. Sikre at kommunens politikk og forvaltning har et nødvendig forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for å utvikle målrettede virkemidler og tiltak.
7. Målrettet styrking av undervisning i friluftsliv i Osloskolen, barnehager og aktivitetsskoler som er forsknings- og kunnskapsbasert.
8. Styrke finansieringen for å innfri mål og forventninger om økt deltakelse og opplæring i friluftslivsaktiviteter for barn og unge, og utjevning av sosiale helseforskjeller.

Virkemidler og tiltak for sosial utjevning – en sammenfatning

Fire medlemssterke frivillige friluftslivsorganisasjoner har ressurser til å utvikle prosjekter, søke om tilskudd fra statlige og kommunale ordninger, stiftelser og private fond og gjennomføre målrettede, helhetlige og organiserte friluftslivsaktiviteter som rekrutterer underrepresenterte grupper av barn og unge. Organisasjonene tilbyr organiserte friluftslivsaktiviteter som er åpne for alle, dels som ordinære medlemstilbud mot betaling, dels som gratis aktivitetstilbud i bydeler med lav deltakelse og vedvarende levekårsutfordringer. Gjennom tilskuddordninger tilbys friplasser for barn og unge fra familier med liten betalingsevne i ordinære betalingstilbud. Gratis utlån av utstyr bidrar til at flere kan prøve et bredere spekter av aktiviteter. Friluftslivsorganisasjonene har begrenset struktur for å tilby lokalt organiserte friluftslivsaktiviteter over tid. På dette området er forskjellene store fra idrettens organisering i lokale lag, foreninger og aktivitetstilbud.

I bydeler som omfattes av statlig-kommunal områdesatsing tilbys organiserte friluftslivsaktiviteter i varierende grad som tjenestetilbud til bydelens barn og unge. FRIGO – Friluftssenteret i Bydel Gamle Oslo er det mest omfattende og helhetlige kommunale tjenestetilbudet med ukentlige organiserte friluftslivsaktiviteter på fritida og i alle skolens ferier. Tilbudene er gratis for bydelens barn og unge.

Både frivillige organisasjoner og kommunale aktører bruker omfattende ressurser på prosjektutvikling, søknadsprosesser og rapportering for å skaffe nødvendig økonomi til å kunne opprettholde og øke aktivitetstilbudene. Tilskuddene er hovedsakelig ettårig. Det gjør tilbudene sårbare og uforutsigbare. En konsekvens er manglende langsiktighet i planer, gjennomføring og kompetanseutvikling. Frivillige organisasjoner må ofte ta risiko og ansette prosjekt- og aktivitetsledere og starte tiltak før finansiering er sikret. Organisasjonene omfordeler midler til sosiale tiltak, som friplasser og gratis utlån av utstyr.

Aktivitetene foregår i grøntstrukturer i byggesonen og i markagrensen, og omfatter aktiviteter som gir en innføring i grunnleggende friluftslivsferdigheter og vektlegger naturopplevelser. Ferietilbud med vekt på friluftslivsaktiviteter er det enkelttiltaket som når flest barn, og noen ungdommer, byen sett under ett og spesielt i områder med store levekårsutfordringer. Etterspørselen er større enn tilbudenes omfang. Gratis ferietilbud har potensiale til å virke sosialt utjevne. Barn får innføring i grunnleggende ferdigheter i trygg ferdsel og møter utfordringer som gir mestring, naturopplevelser og fellesskap. Det er behov for flere tilbud til ungdom mellom 13 og 16 år.

En konklusjon er at det samlede antallet og omfanget av organiserte friluftslivsaktiviteter varierer mellom bydelene. Tilbudene er for begrenset i antall og omfang, omfatter få barn og unge og mangler regelmessighet over tid for å kunne være sosialt utjevne på bydels- og bynivå. Særlig mangler tilbud til aldersgruppen 13-16 år.

Det er vanskelig å spore at det så langt er tatt initiativ til samarbeid mellom stat, kommune, bydeler og frivillige organisasjoner som ledd i områdesatsingene slik nasjonal *Handlingsplan for friluftsliv* skisserer. Det er behov for en plan for videreutvikling og samordning av virkemidler og metoder som er utviklet av 1) kommunen/bydelene i Områdesatsingene og 2) frivillige organisasjoner gjennom prosjekter, finansiert av statlige og kommunale tilskudd og fra stiftelser og private fond. En annen konklusjon er at det er behov for å utarbeide en overordnet plan for prioriteringer, samarbeid og samordning mellom frivillig og kommunal innsats, for å sikre økt deltakelse i friluftsliv og at sosiale forskjeller i deltakelse og helse reduseres.

En tredje konklusjon er at tilskuddsrammene må økes og være i samsvar med målsettinger og utfordringenes omfang.

© Norges idrettshøgskole
NIH – Forskningsrapport
ISBN 978-82-502-0584-0

Norges idrettshøgskole
Sognsveien 220 • Postboks 4014 Ullevål stadion, 0806 Oslo • nih.no